

ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОЇ СФЕРИ

С. А. ВЛАСЮК, кандидат економічних наук

О. В. РОЛІНСЬКИЙ, кандидат економічних наук

Ю. А. ЦИМБАЛЮК, кандидат економічних наук

У статті розкриті погляди вітчизняних науковців щодо існуючих концепцій дефініції «підприємництво». Висвітлено основні напрями діяльності суб'єктів господарювання аграрної сфери, зокрема їх організаційно-правові форми, форми власності та специфічні особливості.

***Ключові слова:** підприємницькі структури, аграрна сфера, суб'єкт господарювання, форма власності, організаційно-правова форма, сільськогосподарське виробництво.*

Нині, в Україні та, звичайно, й у всьому світі аграрна сфера є важливою складовою економіки. Як аграрна країна з величезними природними ресурсами, сільськогосподарський сектор України є потенційною сферою підприємництва, яку слід розвивати. Враховуючи виклики сьогодення щодо контекстуалізації досліджень сутності підприємництва та зосереджені уваги щодо його ролі у аграрному секторі, важливим є систематичний огляд наукових джерел існуючих досліджень у галузі сільського господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям підприємницької діяльності в аграрній сфері присвятили праці багато науковців, зокрема: Бойчик І.М., Варналій З.С., Гудзь О.Є., Журавльова Т.В., Малік І.Й., Непочатенко О.О., Супрун О.М., Шпикуляк О.Г. та ін. Водночас, накопичений досвід та отримані результати щодо формування та функціонування організаційного механізму й управління підприємницькими структурами дозволяють зробити висновок про необхідність подальшого дослідження та конкретизації.

Методика досліджень. У процесі дослідження використано такі методи: монографічний (для узагальнення наукових здобутків вчених щодо передового досвіду функціонування підприємницьких структур в різних організаційно-правових формах); системного аналізу (для визначення впливу факторів на розвиток підприємницької діяльності), статистичний (для аналізу статистичних даних), графічний і табличний (для подання інформації), абстрактно-логічний (для узагальнення та формулювання висновків).

Результати досліджень. За обсягом виробництва аграрна сфера займає четверте місце після промисловості, торгівлі, транспорту та зв'язку. Частка сільського господарства у загальному обсязі валової доданої вартості усіх галузей економіки складає 8 %. Експорт продукції сільського господарства і

харчової промисловості становить 19 % загальної вартості експорту України. Зайнятість — 15 % населення. Сільськогосподарські угіддя займають 69 % території України, а розораність земель становить 56 % [1].

Підприємницька діяльність в Україні відбувається в контексті реформування та в постійних умовах ускладнення сільськогосподарського виробництва, внутрішнього економічного середовища та на тлі наростання глобалізації світової економіки.

Інтенсивний розвиток економічних процесів в аграрній сфері визначив об'єктивну необхідність адаптації підприємницької діяльності до нових умов господарювання через обмеженість ресурсного потенціалу кожного суб'єкта підприємництва. У цьому відношенні аграрний сектор повинен адаптуватися до цих змін, щоб впоратися з поставленими проблемами. Багатофункціональне сільське господарство представляється розширеною альтернативою, в якій підприємництву відведене центральне місце. Результати вказують на те, що основна увага національної політики зосереджена на сільськогосподарському продуктивізмі, а також на утвердженні програм розвитку, спрямованих на більш активне залучення постпродуктивізму до прийняття рішень.

Сьогодні, все більше виникає дискусій щодо ролі та значення аграрного сектору в галузі економічного розвитку та планування. У цьому сенсі фахівці з розвитку вважають, що підтримкою та стимулом розвитку села є розвиток сільського господарства, так як воно відіграє вирішальну роль у розвитку сільських територій.

Сільське господарство виступає як ключовий фактор збереження ресурсів, самозабезпечення, розвитку сільських територій, соціальних та культурних гарантій. Проте, існують проблеми, які прямопропорційно обмежують його розвиток, такі як невідповідність у зайнятості, відсутність результативної підприємницької орієнтації та продуктивних інвестицій в аграрний сектор, неефективність кредитної політики, невмотивованість приватного сектору, технологічна відсталість та нерозвиненість інфраструктури, недосконалість системи підтримки, інтенсифікація ерозійних процесів ґрунтів, вразливість значної частини доходів основних бенефіціарів в аграрному секторі, нездатність підприємницьких структур в аграрному секторі до конструктивної конкуренції на регіональних та міжнародних ринках через відсутність належної правової бази та відсутність розвитку в сільськогосподарських ланцюгах для досягнення доданої вартості та переходу до незапланованого розвитку виробництва.

Щоб зрозуміти підприємницьку діяльність в аграрній сфері, варто більш детально розглянути дефініцію «підприємництво».

Відомими представниками введення у науковий обіг терміну «підприємництво» у сферу економіки є вчені Р. Кантільйон, Г. Мангольд, А. Маршал, Д. Рікардо, А. Сміт, Ж.Б. Сей, Й. Тюнен, К. Бодо. Значний внесок у розвиток теорії підприємництва, який полягав у нових практичних аспектах зробив учений-економіст Й. Шумпетер. Наступні новаторські ідеї запропонували такі дослідники, як: М. Вебер, Е. Долан, П. Друкер, В. Зомбарт,

Д. Ліндсей, Дж. М. Кейнс, Л. фон Мізес, Г. Саймон, П. Самуельсон, Ф. Хайек, Р. Хізрич [2].

У Господарському кодексі України «підприємництво» визначається «як самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [3].

Т.В. Молчанова розглядає підприємницьку діяльність (підприємництво) «як ініціативну, самостійну діяльність осіб або підприємств (фірм), націлених на отримання прибутку, або особистого доходу, і яка здійснюється на власний ризик та під власну майнову відповідальність [4]. Наведене визначення не вичерпує усього розмаїття концептуальних підходів та міркувань щодо сутності «підприємництва».

Найближчою до нашої думки є точка зору З.С. Варналій, згідно трактування якого, підприємництво розглядається «як економічна категорія, особливий тип господарювання, де суб'єктом виступає підприємець, який вдало поєднує (комбінує) засоби виробництва на інноваційній основі і власній відповідальності, створює, організовує і провадить діяльність з метою одержання підприємницького доходу» [5].

Як зазначає М.Й. Малік «основним принципом підприємництва є принцип новаторства, економічна цілеспрямованість в різних сферах виробництва, хоча цей принцип відсутній у законодавстві, а без нього про підприємництво не може бути й мови» [6].

Для відображення нинішньої специфіки виробничих відносин у середовищі підприємництва введено термін «підприємницька структура». Підприємницька структура – це самостійний суб'єкт господарювання, що створений для задоволення потреб власника, суспільства і є організованою сукупністю об'єктів та процесів (управлінських, виробничих, організаційних, інформаційних), що взаємопов'язані й взаємодіють між собою з метою отримання прибутку підприємцем і/або позитивного соціального ефекту [7].

На нашу думку, підприємницька структура — це організація, яка має специфічні особливості, що дозволяють формувати альтернативні погляди на перспективу та поєднує в собі кілька аспектів підприємництва та гнучку, рухливу структуру, конкретні механізми прийняття рішень (із адаптованими критеріями, схемами стимулювання та винагороди).

Найпростішими словами, підприємницька структура — це організація, створена фізичною або юридичною особою для ведення професійної діяльності та отримання прибутку. Правлінням та вищим керівництвом повинна бути група, яка визначає тип організаційної структури, найкраще підтримує внутрішні операції, спосіб проведення роботи та ланцюг команд. Працюючи у визначеній структурі, з хорошими комунікаційними процесами та робочими потоками, допомагають забезпечити ефективне управління ресурсами – людьми, часом та фінансами.

При створенні нової структури важливими є стратегічні плани, які відповідають таким основним критеріям:

- цінова пропозиція (яку цінність чи вигоду ви створюєте для своїх клієнтів);
- структуру бізнесу (як ви створюєте цю цінність);
- модель доходу (як ви заробляєте на цьому гроші);
- підприємницький дух (що рухає вами як підприємцем і яких людей залучаєте до своєї команди).

У господарській діяльності підприємницька структура означає організаційно-правовий статус суб'єкта підприємництва. Вибір найбільш відповідної структури господарювання створює юридичне визнання діяльності. Саме від організаційно-правової форми залежить подальше ефективне ведення діяльності (дає найкращий підхід до вирішення податкових зобов'язань, окрім цього, власник чітко усвідомлює як свої права та обов'язки, так і самого суб'єкта (в т.ч. врахування всіх витрат на організацію діяльності)).

Відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», суб'єктами малого підприємництва вважаються фізичні особи, зареєстровані в установленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, а також юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середньооблікова чисельність за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб, а обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн. грн [8].

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [9] та ст. 55 Господарського кодексу України з 01.01.2018 підприємницькі структури класифікують на мікро-, малі, середні та великі (табл. 1). Належність до тієї чи іншої групи визначають, орієнтуючись на балансову вартість активів, чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та середню кількість працівників використовуючи показники річної фінансової звітності за рік, що передує звітному. Від категорії підприємства залежить: у якому складі, за якою формою подавати звітність (згідно з п. 49.4 Податкового кодексу платники податків, які є великими і середніми підприємствами, зобов'язані подавати податкові декларації в електронній формі) та строки її подання (щоквартальна чи річна); створення резервів в обліку; проведення переоцінки необоротних активів; оприлюднення фінансової звітності та застосування міжнародних стандартів тощо.

В аграрному секторі, зазвичай, виокремлюють чотири основних організаційно-правових структури підприємницької діяльності: приватне (одноосібне, індивідуальне), товариство з обмеженою відповідальністю (партнерство), акціонерне товариство та корпорація [10].

При виборі організаційно-правової форми підприємницької структури аграрної сфери варто враховувати такі фактори: юридична відповідальність; оподаткування; вартість створення; гнучкість та необхідність створеного підприємства в майбутньому.

Табл. 1. Визначення категорії підприємств (мікро-, малі, середні та великі)

Категорія	Відповідно до ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»			Відповідно до ст. 55 Господарського кодексу України
	Критерії оцінки за рік, що передує звітному			
	Балансова вартість активів, євро*	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), євро*	Середня кількість працівників, осіб	
Мікропідприємства	до 350 тис.	до 700 тис.	до 10	юрособи, у яких середня кількість працівників не перевищує 10 осіб та річний дохід до 2 млн євро
Малі	до 4 млн	до 8 млн	до 50	юрособи, у яких середня кількість працівників не перевищує 50 осіб та річний дохід до 10 млн євро
Середні	до 20 млн	до 40 млн	до 250	інші суб'єкти господарювання – належать до суб'єктів середнього підприємництва.
Великі	понад 20 млн	понад 40 млн	понад 250	суб'єкти господарювання, у яких середня кількість працівників більше 250 осіб та річний дохід більше 50 млн євро

* Застосовується офіційний курс гривні до іноземної валюти (середній за період), розрахований на підставі курсів НБУ, які встановлювалися для євро протягом відповідного року.

Ці особливості забезпечують різницю в організації, податковій структурі та юридичних зобов'язаннях. Нові структури повинні ретельно вибирати правову структуру, оскільки категорія має власні юридичні ризики як для власників, так і для інвесторів.

Варто зазначити, що підприємництво в аграрній сфері — це специфічна форма діяльності у сфері виробництва та надання послуг з метою отримання прибутку. Сільськогосподарські підприємницькі структури — це комерційні одиниці, які пов'язують ланцюги діяльності (виробника, постачальника, посередника, фінансової установи, страхової компанії, фіскальних органів тощо), і для управління ними потрібні спеціальні знання та вміння, а також використання нових технологій для доданої вартості, постійне підвищення

продуктивності та покращення якості продукції та послуг, що постачаються на ринок.

Питання про те, яка юридична форма є економічно доцільною для сільськогосподарського підприємства, виникає не лише під час її заснування. Це виникає і під час діяльності, коли змінюються основні особисті, економічні, правові чи податкові умови, які раніше були визначальними для прийняття рішення для певної правової форми. Так, зміна обраної правової форми може відбуватися в окремих випадках, наприклад, якщо додаються нові галузі бізнесу, плануються більші інвестиційні або фінансові проекти, відбувається зміна покоління або є бажання співпраці у виробництві та збуті.

Висновки. Створення підприємницької структури в аграрній сфері вимагає виваженого рішення, так як відповідні знання, інноваційні ідеї, фінансове забезпечення, використання нових технологій, які необхідні для конкурентоспроможності на глобальному рівні відіграють важливу роль у подальшій його діяльності. У підприємницькій діяльності є великі можливості для вдосконалення організації та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, що визначається економічним характером та його сутністю як важливої організаційної форми господарства. Подальший розвиток підприємництва в аграрній сфері потребує формування сприятливого підприємницького середовища, дієвої державної підтримки, розвитку системи фінансової підтримки, покращення режимів кредитування, впровадження регіональних програм, розробки та реалізації заходів щодо інформаційного, консультативного та кадрового забезпечення, розвитку інфраструктури тощо.

Література

1. Статистика сільського господарства. Всеукраїнський сільськогосподарський перепис. Державна служба статистики України. Режим доступу: http://www.ukrcensus.gov.ua/agr/ua/about/agr_stat.php
2. Болотов Г.П., Дерій Ж.В., Семченко О.Б. Генеза та розвиток теорій підприємництва. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. Серія "Економічні науки". 2011. № 4 (54).
3. Господарський кодекс України: від 16 січня 2003 року № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, 19–20, 21–22. ст.144
4. Молчанова Т.В. Основи галузевої економіки і підприємництва: посібник для слухачів (учнів) закладів ПТО за професіями "продавець продовольчих товарів" та "продавець непродовольчих товарів". Режим доступу: http://cpto.dp.ua/public_html/posibnyku/posibnyk/index.html
5. Варналій З.С. Мале підприємництво України як чинник регіонального розвитку: стан та перспективи. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 4. С. 64–73.
6. Малік М.Й. *Основи аграрного підприємництва*. К.: ІАЕ, 2000. 582 с.
7. Кочубей Р. В. Содержание понятия "предпринимательская структура". *Менеджмент и маркетинг инноваций*. 2012. № 1. С. 64–68.

8. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 3. 23 с.

9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 365

10. Burger-Helmchen T. Entrepreneurial Organizations. *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship*. Springer, New York, NY, 2013.

References

1. Statistics of agriculture. All-Ukrainian agricultural census. State Statistics Service of Ukraine. URL: http://www.ukrcensus.gov.ua/agr/ua/about/agr_stat.php

2. Bolotov, H.P., Derii, Zh.V., Semchenko, O.B. (2011). Genesis and development of entrepreneurship theories. *Bulletin of Chernihiv State Technological University*. Series "Economic Sciences", no. 4, pp. (54).

3. Commercial Code of Ukraine: of January 16, 2003. No.436-IV. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2003, no. 18, 19–20, 21–22, art. 144.

4. Molchanova, T.V. Fundamentals of sectoral economics and entrepreneurship : a textbook. URL: http://cpto.dp.ua/public_html/posibnyky/posibnyk/index.html.

5. Varnalii, Z.S. (2004). Small business of Ukraine as a factor of a regional development: state and prospects. *Actual problems of economy*, no. 4, pp. 64–73.

6. Malik, M.Y. (2000). Fundamentals of agrarian entrepreneurship. K.: IAE, 582 p.

7. Kochubey, R.V. (2012). The content of the concept of "entrepreneurial structure". *Management and marketing of innovations*, no. 1, pp. 64–68.

8. On the development and state support of small and medium business in Ukraine: Law of Ukraine. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2013, no. 3, 23 p.

9. On accounting and financial reporting in Ukraine: Law of Ukraine of 16.07.1999. No.996-XIV. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1999, no. 40, p. 365.

10. Burger-Helmchen, T. (2013). Entrepreneurial Organizations. *Encyclopedia of Creativity, Invention, Innovation and Entrepreneurship*. Springer, New York, NY.

Аннотация

Власюк С.А., Ролинский А.В., Цимбалюк Ю.А.

Предпринимательство как особый вид деятельности аграрной сферы

Сейчас, в Украине и, конечно, во всем мире аграрная сфера является важной составляющей экономики. Как аграрная страна с огромными природными ресурсами, сельскохозяйственный сектор Украины является потенциальной сферой предпринимательства, которую следует развивать. Учитывая вызовы по контекстуализации исследований сущности

предпринимательства и сосредоточены внимания к его роли в аграрном секторе, важен систематический обзор научных источников существующих исследований в области сельского хозяйства.

Цель данной статьи состоит в теоретическом обосновании сущности, организационно-правовых форм и других основных аспектов функционирования предпринимательских структур в аграрной сфере.

Выяснено, что предпринимательская деятельность в Украине происходит в контексте реформирования и в постоянных условиях осложнения сельскохозяйственного производства, внутренней экономической среды и на фоне нарастания глобализации мировой экономики. Интенсивное развитие экономических процессов в аграрной сфере определил объективную необходимость адаптации предпринимательской деятельности к новым условиям хозяйствования из-за ограниченности ресурсного потенциала каждого субъекта предпринимательства.

Выявлено, что сельское хозяйство выступает основным фактором сохранения ресурсов, самообеспечения, развития сельских территорий, социальных и культурных гарантий.

Однако, существуют проблемы, которые ограничивают его развитие, такие как несоответствие в занятости, отсутствие результативной предпринимательской ориентации и производительных инвестиций в аграрный сектор, неэффективность кредитной политики, технологическая отсталость и неразвитость инфраструктуры, несовершенство системы поддержки, уязвимость значительной части доходов основных бенефициаров в аграрном секторе, неспособность предпринимательских структур в аграрном секторе к конструктивной конкуренции на региональных и международных рынках из-за отсутствия надлежащей правовой базы и тому подобное.

Предложено, предпринимательскую структуру рассматривать как организацию, которая имеет специфические особенности, позволяющие формировать альтернативные взгляды на перспективу и сочетает в себе несколько аспектов предпринимательства и гибкую, подвижную структуру, конкретные механизмы принятия решений.

Создание предпринимательской структуры в аграрной сфере требует взвешенного решения, так как соответствующие знания, инновационные идеи, финансовое обеспечение, использование новых технологий, которые необходимы для конкурентоспособности на глобальном уровне играют важную роль в дальнейшей его деятельности. Дальнейшее развитие предпринимательства в аграрной сфере требует формирования благоприятной предпринимательской среды, действенной государственной поддержки, развития системы финансовой поддержки, улучшения режимов кредитования, внедрение региональных программ, разработки и реализации мероприятий по информационному, консультативного и кадрового обеспечения, развития инфраструктуры и тому подобное.

Ключевые слова: *предпринимательские структуры, аграрная сфера, субъект хозяйствования, форма собственности, организационно-правовая форма, сельскохозяйственное производство.*

Annotation

Vlasyuk S.A., Rolinskyi O.V., Tsymbalyuk Yu.A.

Entrepreneurship as a special type of agricultural activity

Today, in Ukraine and, of course, all over the world, the agricultural sector is an important component of the economy. As an agrarian country with huge natural resources, the agricultural sector in Ukraine is a potential branch of entrepreneurship that needs to be developed. Systematic review of the scientific sources of existing researches in the field of agriculture taking into account the current challenges concerning researches contextualizing on the nature of entrepreneurship and focusing on its role in the agricultural sector is important.

The purpose of this article is to substantiate theoretically the essence, organizational-and-legal forms and other basic aspects of the functioning of business structures in the agricultural sector.

It was found that entrepreneurial activity in Ukraine takes place in the context of reform and in constant conditions of complication of agricultural production, domestic economic environment and against the background of increasing globalization of the world economy. Intensive development of economic processes in the agricultural sector determined the objective need to adapt entrepreneurial activity to new business conditions due to the limited resource potential of each business entity.

It was found that agriculture is a main factor in resource conservation, self-sufficiency, development of rural territories, social and cultural guarantees. However, there are problems that limit its development, such as employment mismatch, lack of effective entrepreneurial orientation and productive investment in the agricultural sector, inefficient credit policy, technological backwardness and underdeveloped infrastructure, imperfect support system, vulnerability of a significant part of the main beneficiaries in agriculture, inability of business structures in the agricultural sector to constructive competition in regional and international markets because of the lack of proper legal framework, etc.

It was offered to consider the business structure as an organization that has specific features that allow forming alternative views on the future and combines several aspects of entrepreneurship and a flexible, mobile structure, specific decision-making mechanisms.

Creating a business structure in the agricultural sector requires a balanced decision, because the relevant knowledge, innovative ideas, financial support, use of new technologies that are necessary for competitiveness at a global level play an important role in its further activities. Further development of entrepreneurship in the agricultural sector requires the formation of a favorable business environment, effective government support, development of financial support system, improvement

of crediting regimes, implementation of regional programs, development and realization of measures for information, consulting and staffing support, infrastructure development, etc.

Keywords: *business structures, agrarian sphere, business entity, form of ownership, organizational-and-legal form, agricultural production.*

УДК 005.332.4:[338.432:631.115.8]

DOI 10.31395/2415-8240-2020-97-2-187-198

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ І РОЗВИТОК КООПЕРАЦІЇ

Р. П. МУДРАК, доктор економічних наук
Уманський національний університет садівництва

В статті вказується на низький рівень використання в аграрній сфері економіки України сучасних високопродуктивних технологій виробництва, організації та управління аграрним бізнесом. Вказується, що це знижує конкурентоспроможність аграріїв. Відмічається, що дана проблема найбільш гостро стоїть для дрібнотоварних виробників. Робиться припущення, що безальтернативною формою підвищення їх конкурентних позицій є створення обслуговуючих кооперативів, які мають забезпечити покращення організації та управління матеріально-технічного постачання й просування продукції на ринку.

Ключові слова: *конкурентоспроможність, сільськогосподарські товаровиробники, малі форми, надмірні витрати, обслуговуючий кооператив*

Постановка проблеми. Традиційно в українській економіці аграрний сектор є одним ключових у сфері матеріального виробництва. Серед головних причин цього слід виділити — наявність абсолютних переваг, продовольча безпека та надходження валюти від реалізації агропродовольчого експорту.

Абсолютна перевага полягає у тому, що земельні і трудові ресурси України у сфері аграрного виробництва є відносно надлишковими факторами порівняно з іншими країнами. При цьому землі сільськогосподарського призначення України характеризуються вищим рівнем родючості (чорноземи). Це створює сприятливі умови для виробництва сільськогосподарської продукції з порівняно нижчими витратами.

Підтримання продовольчої безпеки країни на задовільному рівні перетворює аграрний сектор економіки на стратегічний. В даному контексті одним із головних його завдань є виробництво базових видів продовольства на такому рівні, який би виключав необхідність їх імпорту. Тому, попри усі економічні проблеми та дефіцит державного бюджету, аграрне виробництво є